

ЩОДО ПРИРОДИ НАУКИ КРИМІНАЛІСТИКИ

Степанюк Р. Л., доктор юридичних наук, професор, Харківський національний університет внутрішніх справ

На сьогоднішній день досить актуальним видається питання про природу криміналістики, оскільки її багаторічне розуміння виключно як науки юридичної призвело до значного відставання природничо-технічного напрямку наукових досліджень, зокрема, у галузі криміналістичної техніки.

Як широко відомо, за радянських часів розвиток уявлень про криміналістику пройшов шлях від її розгляду як суто технічної до юридичної науки. Переважно завдяки зусиллям С. П. Мітрічева, Р. С. Белкіна, А. І. Вінберга, О. М. Васильєва, В. Г. Танасевича, С. О. Голунського, В. М. Терзієва та інших видатних криміналістів того періоду її визнали суто юридичною наукою. Історія дискусій, що відбувались з цього приводу у 50-х роках минулого століття, досить детально відображена у літературі. Причому саме тоді вони і були в цілому припинені, а вищевказана концепція з радянських часів залишається панівною в сучасній Україні.

Цікаво, що відхилена в ті часи точка зору М. С. Строговича, П. І. Тарасова-Родіонова та інших науковців, що криміналістика в одній частині є наукою юридичною, а в іншій – природничо-технічною, після розпаду СРСР фактично була розвинута шляхом формування нового погляду на її природу як синтетичну науку (Р. С. Белкін). Прихильники цієї позиції, визнаючи, що криміналістика не є суто юридичною наукою, намагаються підкреслити з одного боку її множинну природу, а з іншого – не допустити її механічного розпаду на дві окремі частини, приклади чого можна зустріти в країнах англо-американської системи права.

Відповідні зусилля, безумовно, мають бути схвалені, адже розвиток криміналістики як єдиної галузі (сплаву) знань, на відміну від окремого

існування «природничо-технічної» та «юридичної» криміналістик, уявляється набагато якіснішим з точки зору комплексності, універсальності отриманого наукового продукту. Проте, на наш погляд, намагання знайти нові підходи щодо розуміння криміналістики як синтетичної науки все ж таки свідчать не про відхилення, а про розвиток уявлень про її подвійну (правову та природничо-технічну) природу. Таке розуміння не повинно обов'язково призвести до руйнування існуючої єдиної науки. Думається, що слід зайти нові підходи, які дадуть можливість розвивати наукові дослідження у галузі криміналістичної техніки, поставити їх на набагато вищий рівень, що вимагає ґрунтовного знання певних галузей природничих і технічних наук.

Слід визнати, що радянський підхід щодо розуміння криміналістики виключно як юридичної науки значно зашкодив розвитку галузі криміналістичної техніки, порівняно із іншими розділами криміналістичної науки. Так, наприклад, існування криміналістики тільки в межах наукової спеціальності юридичних наук (12.00.09) надає широкі можливості у проведенні досліджень юристам, які закономірно обирають ту сферу (загальну теорію, тактику, методику), в якій впевнено відчують себе фахівцями. Водночас відсутність у них відповідних знань у галузі природничих і технічних наук значно ускладнює якісні наукові пошуки, спрямовані на розроблення нових техніко-криміналістичних засобів і прийомів їх застосування. Тому уявляється доцільним перегляд концепції розгляду криміналістики як виключно юридичної науки з метою надання реальної можливості виокремлення відповідної природничо-технічної складової.

На нашу думку, визнання подвійної (юридичної та природничо-технічної) природи криміналістики не обов'язково призведе до її механічного розподілу, розпаду на окремі галузі знань. Уникнути цього можна розглянувши доцільність визначення юридичної природи цієї науки як

основної (загальна теорія, криміналістична тактика та криміналістична методика), а природничо-технічної – додаткової (криміналістична техніка). Оскільки останню має лише один розділ, можна стверджувати, що криміналістика, залишаючись наукою у більшій мірі юридичною, має і природничо-технічну складову.

Якщо прийняти цей факт як даність, можна розпочати створення умов для активізації наукових досліджень у галузі криміналістичної техніки. Для цього доцільно виокремити криміналістику в окрему наукову спеціальність, надавши можливість для проведення досліджень як з юридичних, так і технічних наук.

У цьому сенсі позитивним прикладом може стати підхід до присудження наукових ступенів за спеціальністю 19.00.06 «Юридична психологія», яке здійснюється як у галузі психологічних, так і юридичних наук. Тобто, юридична психологія, будучи наукою психологічною, тісно межує з юридичною сферою, інтегрує психологічні знання у правозастосовну діяльність. Таке розуміння дає можливість проводити наукові пошуки в цій галузі і психологам, і юристам. Водночас у сфері криміналістики фахівці з технічних спеціальностей досліджень проводити не можуть, діючи у рамках відповідних галузей і спеціальностей (транспорт, прилади, електротехніка тощо).

Підсумовуючи викладене відзначимо, що значна активізація наукових досліджень у галузі криміналістичної техніки можлива лише за умови визнання природничо-технічної природи наведеного розділу науки криміналістики. Слід дати реальні можливості займатись на професійному рівні розвитком криміналістичних знань не тільки юристам, а і фахівцям у галузі технічних і деяких природничих (хімічних, біологічних тощо) наук.